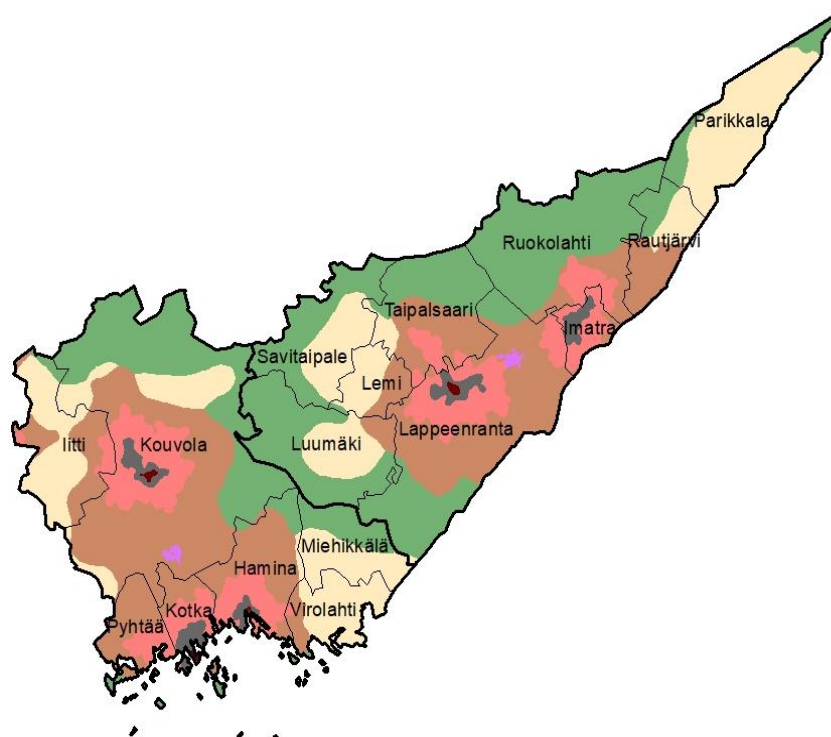

Kaakkois-Suomen Maaseutuluotain 2020

Pasi Saukkonen & Niina Tiittanen

Marraskuu 2020

Tiivistelmä

Maaseutuluotain on toimintatapa, jossa tarkastellaan monipuolisesti maaseutualueiden tilaa ja kehitystä. Siinä törmäytetään ns. tietoperusta paikalliseen kokemus- ja asiantuntijatietoon. Maaseutuluotaimen mukainen toiminta käynnistyi Kaakkois-Suomessa keväällä 2020. Tilastoihin perustuvan tarkastelun lisäksi toteutettiin kysely, jonka kohteena oli Kaakkois-Suomen maaseudun toimijoita: kehittäjät, yritykset ja alan neuvojat, kunnat, tutkimus-, koulutus ja innovaatiotoimijat (TKI) sekä järjestöt ja tiedonvälittäjät. Vastauksia saatiin 267 kappaletta.

Kaakkois-Suomen maaseuduilla asuu noin 70 000 ihmistä, mikä on noin 23 prosenttia koko alueen väestöstä. Etelä-Karjalassa erottuvat maaseutualueista harvaan asuttu ja ydinmaaseutu, Kymenlaaksossa puolestaan kaupungin läheinen maaseutu. Kaakkois-Suomen maaseutujen väestö on 2000-luvulla vähentynyt: harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun väestö voimakkaasti. Työpaikkojen määrän laskeva trendi näyttäisi kummassakin maakunnassa pysähtyneen ja tasaantuneen, mutta kaupungin läheisen maaseudun ja paikalliskeskusten työpaikat vähenevät edelleen.

Kaakkois-Suomen maaseutubarometri antaa maaseutualueille kokonaisarvosanaksi 6,7 (keskiarvo, asteikolla 4–10). Parhaimmat arvostukset saa maaseutualueiden turvallisuus asuinpaikkana, luonnon ympäristön monimuotoisuus, luonnonvarojen ja -arvojen suojelun tilanne, maaseutualueiden kyky tarjota hyvän elämän puitteet, etätyömahdollisuudet ja sähköisten palvelujen toimivuus maaseutualueilla. Heikoimmaksi arvioitiin osaamisen siirtyminen maaseutualueiden elinkeinoelämän tarpeisiin, maaseutualueiden huomiointi maakunnan kehittämisessä, Manner-Suomen Maaseutuohjelman tunnettuus, maaseutualueiden aktiivinen markkinointi asuinpaikkoina ja yritysten kansainvälistyminen.

Yritysten ja alan neuvojien mukaan tekemisen asenne on hyvä maaseutualueilla ja maaseudun toimintaympäristö on yrittäjäystävällinen. Digitalisaation hyödyntämisessä, työvoiman saatavuudessa ja asiakashankinnassa koettiin ongelmia. Alkutuottajat neuvojineen kokevat yhteistyön maaseutuviranomaisten kanssa toimivan hyvin, mutta alan houkuttelevuus ja investointitaso ovat ongelmia. Kuntapäättäjien mukaan maaseutuelinkeinojen kehittäminen on kunnissa keskeistä elinvoimatyötä. Kehittäjät korostavat maaseututoimijoiden yhteistyötä ja tukitoimien merkitystä maaseudun menestymisessä. TKI-toimijat katsovat korkean osaamisen siirron maaseutualueille vaativat lisähuomioita. Järjestöt kokevat olevansa merkittävässä roolissa maaseudun kehittämisessä ja pystyvänsä vaikuttamaan merkittävästi monien sosiaalisten ongelmien ratkaisuun. Tiedonvälittäjien mukaan maa- ja metsätaloudella on vahva ja tunnustettu asema Kaakkois-Suomessa.

Maaseutuluotaimen mukaan kehittämisresursseja tulisi seuraavan kolmen vuoden aikana suunnata erityisesti tietoliikenneyhteyksien ja lähiruoan saatavuuden edistämiseen, maaseudun peruspalvelujen turvaamiseen sekä luontomatkailun edistämiseen. Työn loppupohdinnoissa nostetaan esille vahvempi uusiutumisajattelu Kaakkois-Suomen maaseutualueilla, vuoropuhelun laajentaminen sekä kuntakeskusten ja maaseututaajamien merkitys alueiden selkärankana.

Sisällys

1.	Maaseutuluotaimen tausta	5
2.	Maaseutuluotaimen toteutus.....	6
2.1	Tietovarannon kokoaminen.....	6
2.2	Kyselyn kohdejoukon valinta	6
2.3	Kyselyn toteutus.....	8
3.	Tulokset	9
3.1	Kaakkois-Suomen maaseudut	9
3.2	Maaseutubarometri	11
3.3	Vastaajaryhmien vastaukset	19
3.4	Kehittämiskohteet.....	20
3.4.1	Elinkeinot ja toimeentulo.....	21
3.4.2	Asuminen	22
3.4.3	Energia, ympäristö ja ilmasto	22
3.4.4	Elintarvikkeiden alkutuotanto	23
3.4.5	Elintarvikkeiden jatkojalostus.....	24
4.	Yhteenveto	25
5.	Loppupohdinnat.....	27
Liite 1. Vastaajaryhmien vastaukset väittämiin		
Liite 2. Tilastojen kertomaa Kaakkois-Suomen maaseudusta		
Liite 3. Luotain-kyselylomake		

Kuviot

Kuvio 1. Kaakkois-Suomen Maaseutuluotaimen toimintatapa.....	5
Kuvio 2. Väestönkehitys Kaakkois-Suomen erilaisilla alueilla 2007–2018.....	10
Kuvio 3. Työpaikkojen kehitys Kaakkois-Suomen erilaisilla alueilla 2007–2017.....	10
Kuvio 4. Maaseutubarometrin tulokset teemoittain ja osa-alueittain.....	12
Kuvio 5. Barometrin vastausten jakauma	13
Kuvio 6. Kaakkois-Suomen barometrin vastausten keskiarvo (x-akseli) ja hajonta (y-akseli).	14
Kuvio 7. Barometrin keskiarvot vastaajaryhmittäin.....	16
Kuvio 8. Barometrin vastausten keskiarvot maakunnittain.....	17
Kuvio 9. Barometrikysymyksiin vähintään arvosanan 7 antaneiden osuudet, Kaakkois-Suomi versus Häme ja Uusimaa	18
Kuvio 10. Tärkeimmät kehitettävät asiat Kaakkois-Suomen maaseudun elinvoiman vahvistamiseksi, luokittelu avoimista vastauksista	21
Kuvio 11. Kehittämiskohteiden tärkeys elinkeinot ja toimeentulo -teemassa.....	21
Kuvio 12. Kehittämiskohteiden tärkeys asuminen -teemassa.....	22
Kuvio 13. Kehittämiskohteiden tärkeys energia, ympäristö ja ilmasto -teemassa	23
Kuvio 14. Kehittämiskohteiden tärkeys elintarvikkeiden alkutuotanto -teemassa	23
Kuvio 15. Kehittämiskohteiden tärkeys elintarvikkeiden jatkojalostus -teemassa.....	24

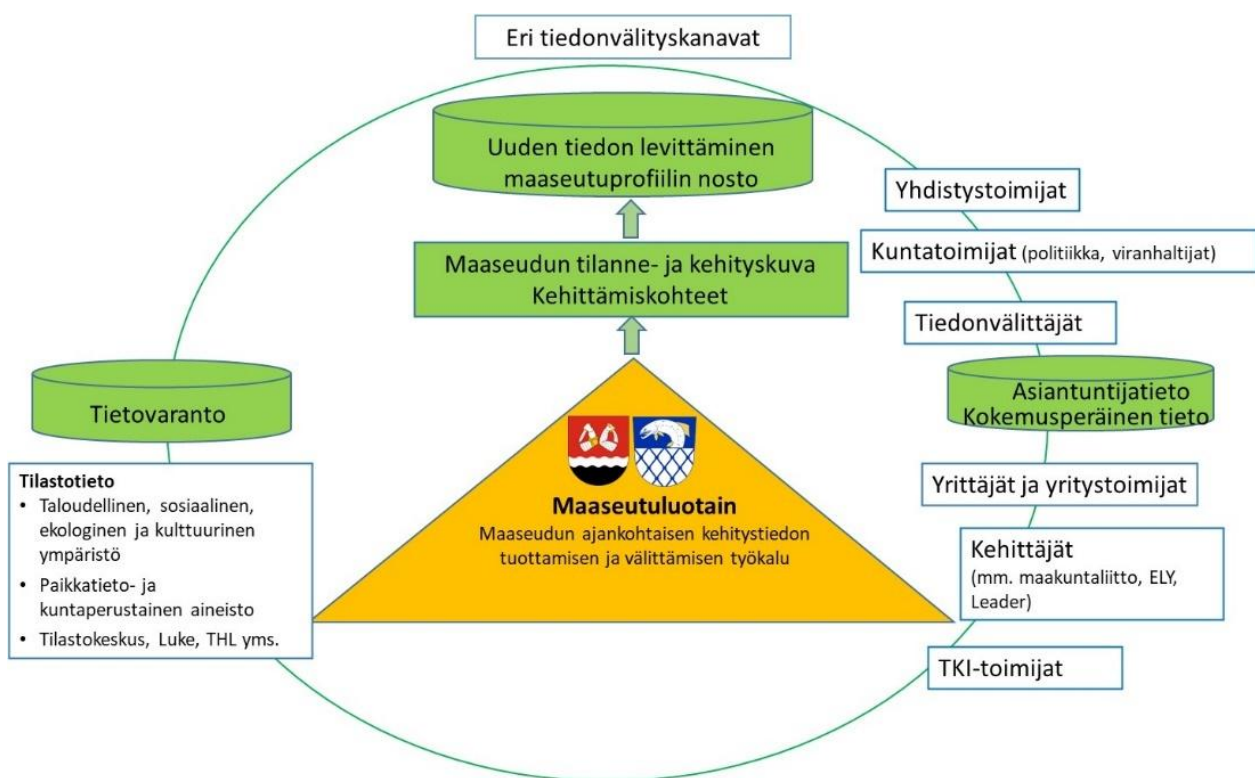
Taulukot

Taulukko 1. Kyselyn kohdejoukko	6
Taulukko 2. Kyselyyn vastanneet pääasiallisen vastaajaroolin ja kaikkien rooliensa mukaisesti	7
Taulukko 3. Vastaajat asuinkunnittain	7
Taulukko 4. Kaakkois-Suomi kaupunki-maaseutujaottelulla ja väestö erilaisilla alueilla vuonna 2018	9

1. Maaseutuluotaimen tausta

Maaseutuluotaimen kehittäminen käynnistyi Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatiassa vuonna 2016. Työn pontimena oli havainto siitä, että maaseutujen tilan ja kehityksen tilannekuvan muodostamiseen kaivataan kokonaisvaltaisempaa näkökulmaa. Toisekseen myös maaseutujen näkyvyydessä ja tietoon perustuvassa julkisuuskuvassa oli selvää kehittämisen tarvetta. Työn läpileikkaaviksi ajatuksiksi tarkentui hallinnollisista rajoitusta riippumaton tarkastelu, monipuolinen lähestymistapa, tietoperustan ja kokemustiedon yhdistäminen, toistettavuus ja ajatuksia herättävät tulokset. Näin syntyi Maaseutuluotain, jolle asetettuja tavoitteita olivat erilaisten maaseutualueiden kehittämisen seuranta ja ennakointi sekä kehittämisen kärjen tunnistaminen. Maaseutuluotain on kehittämisen työväline – ei ”fiilisten tulkki” tai ”Maaseudun ilmapuntari” (Ks. kuvio 1).

Kaakkois-Suomessa Maaseutuluotaimen mukainen prosessi käynnistettiin keväällä 2020. Sen toteutustapa ja tulokset on esitetty tässä raportissa. Työn on toteuttanut Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen toimeksiannosta Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia/Itä-Suomen yliopisto.

Kuvio 1. Kaakkois-Suomen Maaseutuluotaimen toimintatapa.

2. Maaseutuluotaimen toteutus

2.1 Tietovarannon kokoaminen

Maaseutuluotainhankkeessa rakennettiin Kaakkois-Suomen maaseutujen tietovaranto, joka tukeutui tilastoaineistoon. Toimintatavan mukaisesti esitettävät asiat pyrkivät kuvaamaan maaseutujen kehityksen pidemmän aikavälin trendiä kuin nykytilannettakin. Esitystapa ja niistä nostetut sanalliset nostot perustuivat objektiiviseen havainnointiin. Kerätyllä tietoperustalla oli kaksi tehtävää. Ensimmäkin se toimii Maaseutuluotaimessa tehdyn kyselyn tausta-aineistona, toisekseen aineistolla on myös itsellinen rooli Kaakkois-Suomen maaseutujen kokonaiskuvan muodostamisessa ja tietoisuuden lisäämisessä.

2.2 Kyselyn kohdejoukon valinta

Maaseutuluotainkyselyn kohteeksi valittiin laajasti erilaisia Kaakkois-Suomen maaseudun toimijoita: kehittäjät, yritykset, kuntatoimijat, tutkimus-, koulutus ja innovaatiotoimijat (TKI), järjestö- ja yhdistystoimijat sekä tiedonvälittäjät (Taulukko 1). Kohdejoukoksi tarkentui 1612 henkilöä, joille sähköinen kysely tausta-aineistoinen lähetettiin huhtikuussa 2020.

Taulukko 1. Kyselyn kohdejoukko

Ryhmä	Toimijat
Alueen kehittäjät	Maaseutuasiamiehet ja -johtajat, Metsäkeskuksen ja ProaAgrian asiantuntijat, maakuntaliitot ja maakuntien yhteistyöryhmät, kaupungin- ja kunnanjohtajat, Leader-ryhmien hallitukset
Maa- ja metsätalousyrittäjät ja alan neuvojat	Nuorenviljelijän tukea saaneet, maatalouden investointitukea saaneet
Yrittäjät (muu toimiala), yrityksen työntekijä tai yritysneuvoja	Hanketukea saaneet, yrittäjäjärjestöt, paikalliset kehitysyhtiöt ja yhdistykset
Viranhaltijat tai poliittiset päättäjät	Kaupungin- ja kunnanvaltuutetut, maakuntavaltuuston jäsenet, kuntien elinkeinovastaavat
Koulutus-, tutkimus- ja innovaatiotoimijat	Soveltuvien alojen asiantuntijat sekä opetusorganisaatioiden johto, Luonnonvarakeskus
Järjestö- ja yhdistystoimijat	Kyläyhdistysten puheenjohtajat, kyläasiamies
Tiedonvälittäjä	Paikallislehtien päätoimittajat ja/tai toimituspäälliköt

Kyselyyn vastasi 267 henkilöä, joiden jakaantuminen pääasiallisen roolin mukaisesti on esitetty taulukossa 2. Kyselyyn sisältyi osio, jonne vastaaja pystyi osallistumaan myös useammassa roolissa. Vastaajista lähes kolmannes ilmoittikin useamman roolin – tyypillisimmin kaksi (64 % usean roolin vastanneista). Kun nämä vastaajien moninaiset roolit otetaan huomioon, vastauksia saatiin 385 kappaletta. Erityisesti järjestötoimijoiden vastausten määrä kasvoi tässä yhteydessä. Vastaajaryhmittäiset väittämät ja niihin saadut vastaukset maaseudun tilasta ja kehityksestä on esitetty liitteessä 1.

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneet pääasiallisen vastaajaroolin ja kaikkien rooliensa mukaisesti

A) Pääasiallinen rooli

	lkm	%
Alueen kehittäjä	42	16
Maa- /metsätalousyrittäjä tai alan neuvoja	53	20
Yrittäjä (muu toimiala), yrityksen työntekijä tai yritysneuvoja	38	14
Viranhaltija tai poliittinen päättävä	81	30
Koulutus- /tutkimus- /innovaatiotoimija	27	10
Järjestö- tai yhdistystoimija	16	6
Tiedonvälittäjä	10	4
Yhteensä	267	100

B) Kaikki roolit

	lkm	%
Alueen kehittäjä	62	16
Maa- /metsätalousyrittäjä tai alan neuvoja	70	18
Yrittäjä (muu toimiala), yrityksen työntekijä tai yritysneuvoja	53	14
Viranhaltija tai poliittinen päättävä	100	26
Koulutus- /tutkimus- /innovaatiotoimija	30	8
Järjestö- tai yhdistystoimija	56	15
Tiedonvälittäjä	14	4
Yhteensä	385	100

Kyselyyn vastanneista 55 prosenttia oli miehiä, 43 prosenttia naisia ja 2 prosenttia ei halunnut tähän vastata. Ikäjakauma oli seuraava: 15–29-vuotiaita 3 %, 30–49-vuotiaita 35 %, 50–64-vuotiaita 53 % ja 65-vuotiaita tai vanhempia 9 %. Vastaajien asuinpaikkakunnan perusteella vastauksia tuli kaikista Kaakkois-Suomen kunnista, eniten maakuntien keskuksista Kouvolasta ja Lappeenrannasta. Maakunnittain tarkasteltuna Kymenlaaksossa asuu 133 vastaajaa ja Etelä-Karjalassa 114 vastaajaa. Vastaajista 14 asuinpaikka oli Kaakkois-Suomen ulkopuolella, useimmin Etelä-Savossa (Taulukko 3).

Taulukko 3. Vastaajat asuinkunnittain (Sininen Kymenlaakso, keltainen Etelä-Karjala)

Kunta	Vastaajat
Kouvola	71
Lappeenranta	44
Hamina	18
Parikkala	17
Kotka	15
Imatra	13
Savitaipale	11
Taipalsaari	10
Iitti	10
Virolahti	9
Ruokolahti	6
Luumäki	6
Pyhtää	5
Miehikkälä	5
Rautjärvi	4
Lemi	3
Muu maakunta	14
Ei tietoa	6

Vastaajat luokiteltiin myös heidän toiminnan suuntautumisen perusteella. Näin toiminnan mukaan tarkasteltuna vastaajat jakaantuivat seuraavasti:

- Etelä-Karjala 113 kpl
- Kymenlaakso 125 kpl
- Molemmat maakunnat 24 kpl
- Ei tiedossa 5 kpl

2.3 Kyselyn toteutus

Kyselyn kohdejoukolle lähetettiin Kaakkois-Suomen maaseudun tilannekatsaus, jossa eri toimijoiden tuottamia tilastoja hyödyntäen pyrittiin välittämään laaja-alainen, objektiivinen tilannekuva Kaakkois-Suomen maaseuduista. Ajankohtaiskatsaus ”Tilastojen kertomaa Kaakkois-Suomen maaseudusta” on liitteessä 2.

Kysely koostui useasta osasta. Muutaman taustakysymysten jälkeen kaikille oli yhteinen maaseutu-barometriosio, jossa maaseudun tilaa ja kehitystä arvioitiin kouluarvosanoin 4–10. Arvioivat asiakokonaisuudet olivat:

- 1) Kaakkois-Suomen maaseutualueiden tila ja kehitys (9 arvioitavaa asiaa)
- 2) Työ, elinkeinot ja osaaminen Kaakkois-Suomen maaseutualueilla (9 arvioitavaa asiaa)
- 3) Palvelut ja sujuva arki Kaakkois-Suomen maaseutualueilla (9 arvioitavaa asiaa)
- 4) Asuminen ja ympäristö Kaakkois-Suomen maaseutualueilla (10 arvioitavaa asiaa)

Tästä siirryttiin vastaajaryhmäkohtaiseen osioon, jonne ohjattiin valittujen roolien mukaisesti. Tämän jälkeen palattiin taas kaikille yhteiseen osioon, joka käsitteli Kaakkois-Suomen maaseudun tärkeitä lähivuosien kehityskohteita. Kyselyssä oli myös mahdollisuus vapaaseen kommentointiin Kaakkois-Suomen maaseuduista. Kyselyssä tiedusteltiin myös näkemyksiä Kaakkois-Suomen tilastokatsauksesta. Vastaajista 92 prosenttia ilmoitti tutustuneensa vähintäänkin hieman tilastokatsaukseen ennen kyselyyn vastaamista, näistä 18 prosenttia hyvin¹. Vastaajien arvio katsauksen vaikutuksista omiin vastauksiin on tyypillisimmin vähäinen (46 %) tai kohtalainen (28 %)².

¹ asteikko ei lainkaan, hieman, kohtalaisesti, hyvin

² asteikko ei vaikutusta, vähäinen vaikutus, kohtalainen vaikutus, suuri vaikutus, en osaa sanoa

3. Tulokset

3.1 Kaakkois-Suomen maaseudut

Kaakkois-Suomen kaksi maakuntaa, Kymenlaakso ja Etelä-Karjala, ovat alueprofiileiltaan verraten samanlaisia, kun asiaa tarkastellaan Maaseutuluotaimessa käytetyn Suomen Ympäristökeskuksen vuonna 2013 käyttöön ottaman aluetypologian valossa³ (Ks. taulukko 4). Kymenlaakso on hieman kaupunkivaltaisempi ja sen maaseudussa korostuu kaupungin läheinen maaseutu. Etelä-Karjalassa tulee vahvemmin esille ydin- ja harvaan asuttu maaseutu, jossa asuu 14 prosenttia maakunnan väestöstä (vrt. Kymenlaakso 8 %). Alueen seuduilla on omat *väestömäärälliset maaseutuprofiilit*, joissa erottuvat seuraavat piirteet:

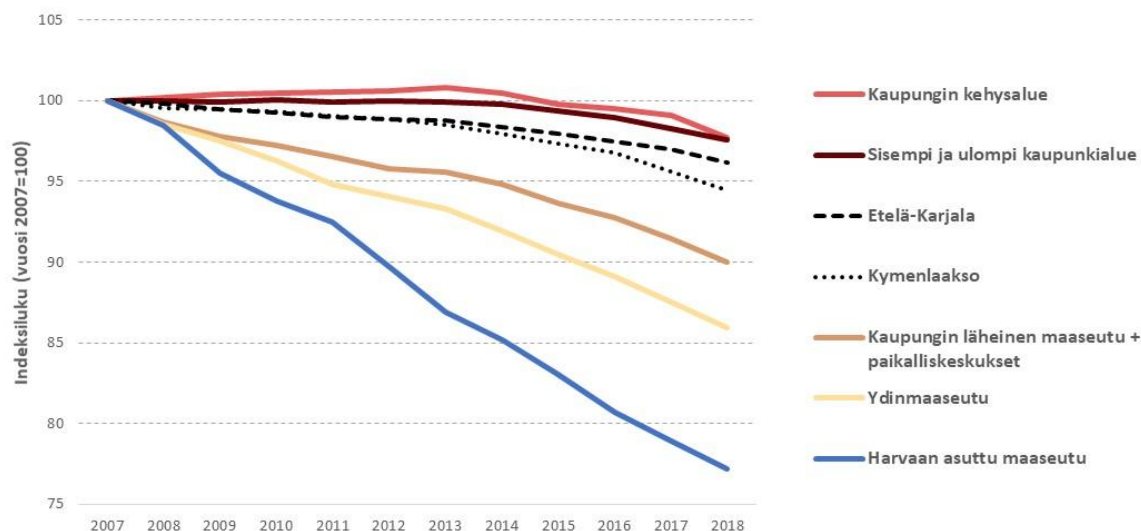
- Kouvolan seutu: runsaimmat maaseutualueet, kaupungin läheinen maaseutu
- Imatran seutu: ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu
- Lappeenranta: erilaisten maaseutualueiden edustus
- Kotka-Hamina: niukimmat maaseutualueet

Taulukko 4. Kaakkois-Suomi kaupunki-maaseutujaottelulla ja väestö erilaisilla alueilla vuonna 2018 (SYKE 2013).

	Kaakkois-Suomi yhteensä		Kymenlaakso		Etelä-Karjala	
	henkilöä	osuus, %	henkilöä	osuus, %	henkilöä	osuus, %
Harvaan asuttu maaseutu	5 204	1,7	1 507	0,9	3 694	2,9
Ydinmaaseutu	26 203	8,7	11 579	6,7	14 608	11,3
Kaupungin läheinen maaseutu	27 326	9,0	18 658	10,8	8 664	6,7
Paikalliskeskukset	11 590	3,8	4 781	2,8	6 798	5,3
Kaupungin kehysalue	42 316	14,0	26 727	15,4	15 589	12,1
Sisempi ja ulompi kaupunkialue	186 841	61,8	108 581	62,6	78 260	60,8
Ei tietoa	2 664	0,9	1 555	0,9	1 143	0,9

³ Luokittelu lanseerattiin vuonna 2013, mutta alueruutujen luokittelu pohjautui vuoden 2010 tilastotietoihin. Laskenta on päivitetty keväällä 2020, jonka tilastot ovat vuodelta 2018. Tässä raportissa käytetään vanhempaa aluetyypittelyä (SYKE 2013), koska siihen perustuen tilastoja on kattavasti saatavilla. Päivitetyt typologian suurimmat muutokset Kaakkois-Suomen osalta näkyy siinä, että harvaan asuttua maaseutua on "muuttunut" ydinmaaseudeksi ja ydinmaaseutua kaupungin läheiseksi maaseudeksi.

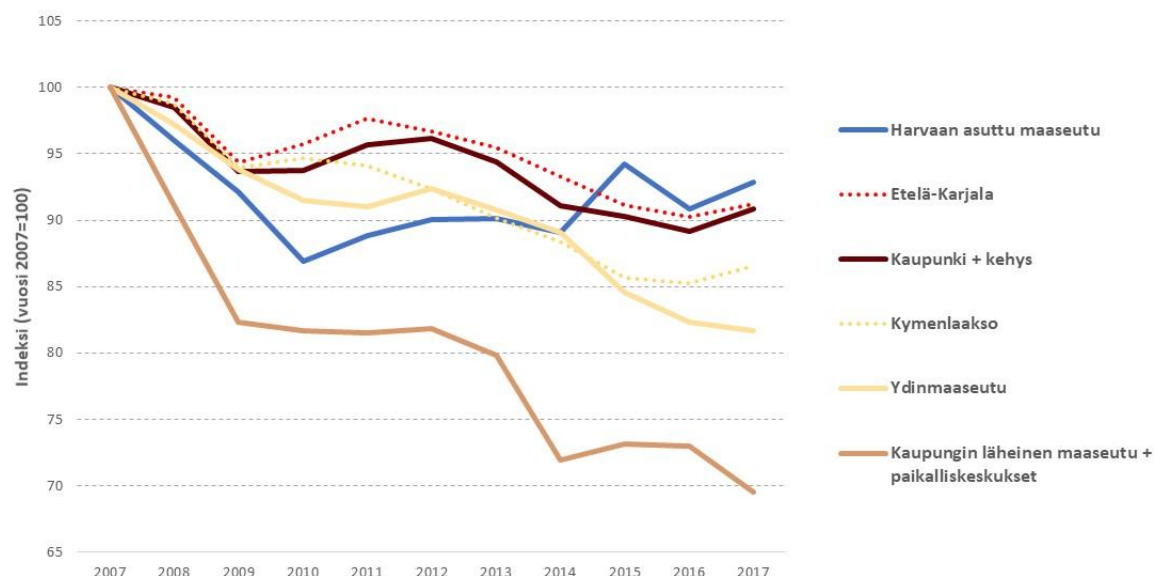
Molemmissa Kaakkois-Suomen maakunnissa – Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa - väkimäärä on laskenut 2000-luvulla (Kuvio 2). Aluetyypeistä harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun väestö on vähentynyt voimakkaasti 2000-luvulla. Kaupunkialueiden ja sen kehysalueen väkiluku on puolestaan pysynyt liki ennallaan vuoteen 2014 saakka, jonka jälkeen ne ovat kääntyneet hienoiseen laskuun. Maaseutualueiden väestölaskun taustalla on sekä luonnollisen väestömuutoksen negatiivisuus että maan sisäinen muuton negatiivisuus.

Kuvio 2. Väestönkehitys Kaakkois-Suomen erilaisilla alueilla 2007–2018, Indeksi, vuosi 2007=100.

(Lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Kaakkois-Suomen työpaikkojen kehityksessä on laskeva trendi (Kuvio 3). Kymenlaaksossa työpaikkojen vähenemä on ollut jyrkempää 2010-luvulla kuin Etelä-Karjalassa. Työpaikkojen vähenemä ydinmaaseudulla ja kaupungin läheisellä maaseudulla näyttäisi pysähtyneen ja tasaantuneen. Sen sijaan kaupungin läheisen maaseudun ja paikalliskeskusten työpaikat vähenevät edelleen.

Kuvio 3. Työpaikkojen kehitys Kaakkois-Suomen erilaisilla alueilla 2007–2017, indeksi, vuosi 2007=100 (Lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Kaakkois-Suomen taloudellinen huoltosuhde on 1,6, kun koko Suomen luku on 1,4. Huoltosuhde on korkein harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla (1,8), matalin kaupungin läheisellä maaseudulla ja kaupungissa (1,6). Aktiivinen osallistuminen jonkin yhteisön toimintaan on maaseuduilla hieman korkeampaa yli 65-vuotiaiden keskuudessa, ja hieman matalampaa 20–64-vuotiaiden keskuudessa kuin kaupunkialueilla. Elämänlaatuun ja asuinalueeseen tyytyväisyydessä erot ovat pieniä kaupunki- ja maaseutualueiden kesken.

Viljanviljelyn osuus Kymenlaakson maataloustuotannosta on selvästi suurempi kuin koko maassa ja Etelä-Karjalassa koko maan tasolla. Luomutilojen osuus on noin 10 % vuonna 2019, mikä jää hieman koko maa keskiarvon alapuolelle (11 %). Monialaisia tiloja on valtakunnallisen keskiarvotason noin kolmannes (vuosi 2016). Maatalous- ja puutarhayritysten määrä on laskenut vuosina 2011–2019 valtakunnallisen trendin mukaisesti. Samaan aikaan tilan keskimääräinen koko on kasvanut 38 hehtaarista 48 hehtaariin.

Kotimaan matkailun määrä on pysynyt kymmenen vuoden aikana liki ennallaan. Ulkomaan matkailu oli korkeimmillaan vuonna 2013, mutta on laskenut sen jälkeen kymmenen vuoden takaiselle tasolle. Valtaosa matkailijoista on venäläisiä, ja Venäjän taloustilanne vaikuttaa alueen matkailuun merkittävästi. Kesämoikeista suurin osa on kunnan ulkopuolisten asukkaiden omistuksessa. Kausiasukkaita on Kaakkois-Suomen maaseutualueilla parhaimmillaan kuukausitasolla kesäaikaan 50 000.

3.2 Maaseutubarometri

Kaakkois-Suomen maaseutubarometri antaa alueen maaseudulle kokonaisarvosanaksi 6,7 (asteikko 4–10). Eri teemojen ja osa-alueiden välillä on suurta vaihtelua keskiarvoissa (Kuvio 4). Maaseudun tilan ja kehityksen osa-alueista parhaimmat arvosanat saa Kaakkois-Suomen maaseudun maine (7,1) ja eri toimijoiden yhteistyö maaseutukehittämisessä (6,7). Heikoimmaksi arvioidaan maaseudun huomiointi maakunnan kehittämisessä (6,2) ja Manner-Suomen maaseutuohjelman tunnettuus (6,0). Työ, elinkeinot ja osaaminen -teemassa esitetyjä asioita arvioidaan yhdenmukaisen vaatimattomasti siten, että keskiarvot jäävät alle seitsemään. Selvästi heikoimman arvion saa maaseutuyritysten kansainvälistyminen (5,6), parhaimman paikallisten vahvuuksien tunnistaminen (6,8).

Palveluissa ja sujuvassa arjessa kysymyskohtainen keskiarvovaihtelu on suurta. Maaseutualueiden turvallisuus, niiden kyky tarjota hyvän elämän puitteet saivat runsaan kahdeksikon. Sen sijaan julkisten ja yksityisten palvelujen saatavuus saavat vain runsaan kuutosen. Asuminen ja ympäristö -teemassa on myös kohtalaista osa-alueittaista vaihtelua keskiarvoissa. Luonnonympäristön monimuotoisuus (8,0) ja luonnonvarojen ja -arvojen suojelun tilanne (7,4) ovat parhaimmista, kun taas heikoimmaksi arvioidaan maaseutualueiden aktiivinen markkinointi asuinpaikkoina (5,8) ja tulomuuton vaikutus maaseudun elinvoimaan (6,3).

TIILA JA KEHITYS	ka.	TYÖ, OSAAMINEN JA ELINKEINOT	ka.
Ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun elinvoimaisuus	6,5	Paikallisten kehittämiskohteiden tunnistaminen	6,7
Maaseudun kuntakeskusten elinvoimaisuus	6,6	Paikallisten vahvuuksien tunnistaminen	6,8
Kaakkois-Suomen maaseutualueiden tulevaisuuden näkymä	6,5	Luonnonvarojen kaupallinen hyödyntäminen	6,5
Eri toimijoiden yhteistyö maaseutukehittämisessä	6,7	Yritystoiminnan kehitystilanne maaseudulla	6,2
Kehittämisrahoituksen riittävyys maaseutualueilla	6,6	Palveluyrittäjyyden tila maaseutualueilla	6,3
Maaseutualueiden kyky uusiutua muutoksessa	6,4	Yritystoiminnan kyky uusiutua muutoksessa maaseutualueilla	6,4
Maaseutualueiden huomiointi maakunnan kehittämisessä	6,2	Uuden osaamisen siirtyminen maaseutualueiden elinkeinoelämän tarpeisiin	6,2
Kaakkois-Suomen maaseudun maine	7,1	Maatilojen ja yritysten omistajan- ja sukupolvenvaihdojen eteneminen	6,3
Manner-Suomen maaseutuohjelman tunnettuus	6,0	Maaseutualueiden yritysten kansainvälistyminen	5,6
YHTEENSÄ	6,5	YHTEENSÄ	6,3

PALVELUT JA SUJUVA ARKI	ka.	ASUMINEN JA YMPÄRISTÖ	ka.
Maaseutualueiden yhteisöllisyys	7,3	Maaseutualueiden kaavoituksen tuki erilaisille asumisratkaisuille	6,7
Maaseutualueiden turvallisuus asuinpaikkana	8,5	Asukkaiden mahdollisuudet osallistua maankäytön suunnitteluun	6,6
Julkisten palvelujen saatavuus maaseutualueilla	6,3	Maaseutualueiden kuntakeskusten houkuttelevuus asuinpaikkoina	6,5
Yksityisten palveluiden saatavuus maaseutualueilla	6,4	Ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun houkuttelevuus asuinpaikkoina	6,5
Sähköisten palvelujen toimivuus maaseutualueilla	7,4	Maaseutualueiden aktiivinen markkinointi asuinpaikkoina	5,8
Maaseutualueiden kuntakeskusten tila palvelujen keskuspaikkana	6,8	Maaseutualueiden markkinointi vapaa-ajan viettokohteena	7,0
Etätyömahdollisuudet maaseutualueilla	7,7	Tulomuuton vaikutus maaseudun elinvoimaan	6,3
Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet maaseutualueita koskevaan kehittämiseen	6,8	Maaseutualueiden paikallidentiteetti ja maaseutukulttuurin vahvuus	7,2
Maaseutualueiden kyky tarjota puitteet hyvälle elämälle	8,1	Maaseutualueiden luonnonympäristön monimuotoisuus	8,0
YHTEENSÄ	7,3	Maaseutualueiden luonnonvarojen ja -arvojen suojelun tilanne	7,4
		YHTEENSÄ	6,8

Kuvio 4. Maaseutubarometrin tulokset teemoittain ja osa-alueittain (n = 256–267).

Tarkemman kuvan saamiseksi on syytä katsoa myös vastausten hajontaa (Kuvio 5). Tyypillisimmin vastaajat ovat käyttäneet arvosanoja 6 ja 7. Toisaalta myöskään asteikon ääripäitä ei ole arkailtu käyttää. Arvosanoja 4 ja 5 on käytetty eniten kohdissa (suluissa osuus vastanneista):

- Maaseutualueiden yritysten kansainvälistyminen (49 %)
- Maaseutualueiden aktiivinen markkinointi asuinpaikkoina (39 %)
- Manner-Suomen Maaseutuohjelman tunnettuus (38 %)
- Tulomuuton vaikutus maaseudun elinvoimaan (31 %)
- Maaseutualueiden huomiointi maakunnan kehittämisessä (30 %).

Vastaavasti arvosanoja 9 ja 10 ovat yleisimpiä seuraavissa asioissa:

- Maaseutualueiden turvallisuus asuinpaikkana (50 %)
- Maaseutualueiden luonnonympäristön monimuotoisuus (34 %)
- Maaseutualueiden kykyä tarjota puitteet hyvälle elämälle (31 %)
- Etätyömahdollisuudet maaseutualueilla (21 %)
- Maaseutualueiden luonnonvarojen ja -arvojen suojelun tilanne (16 %).

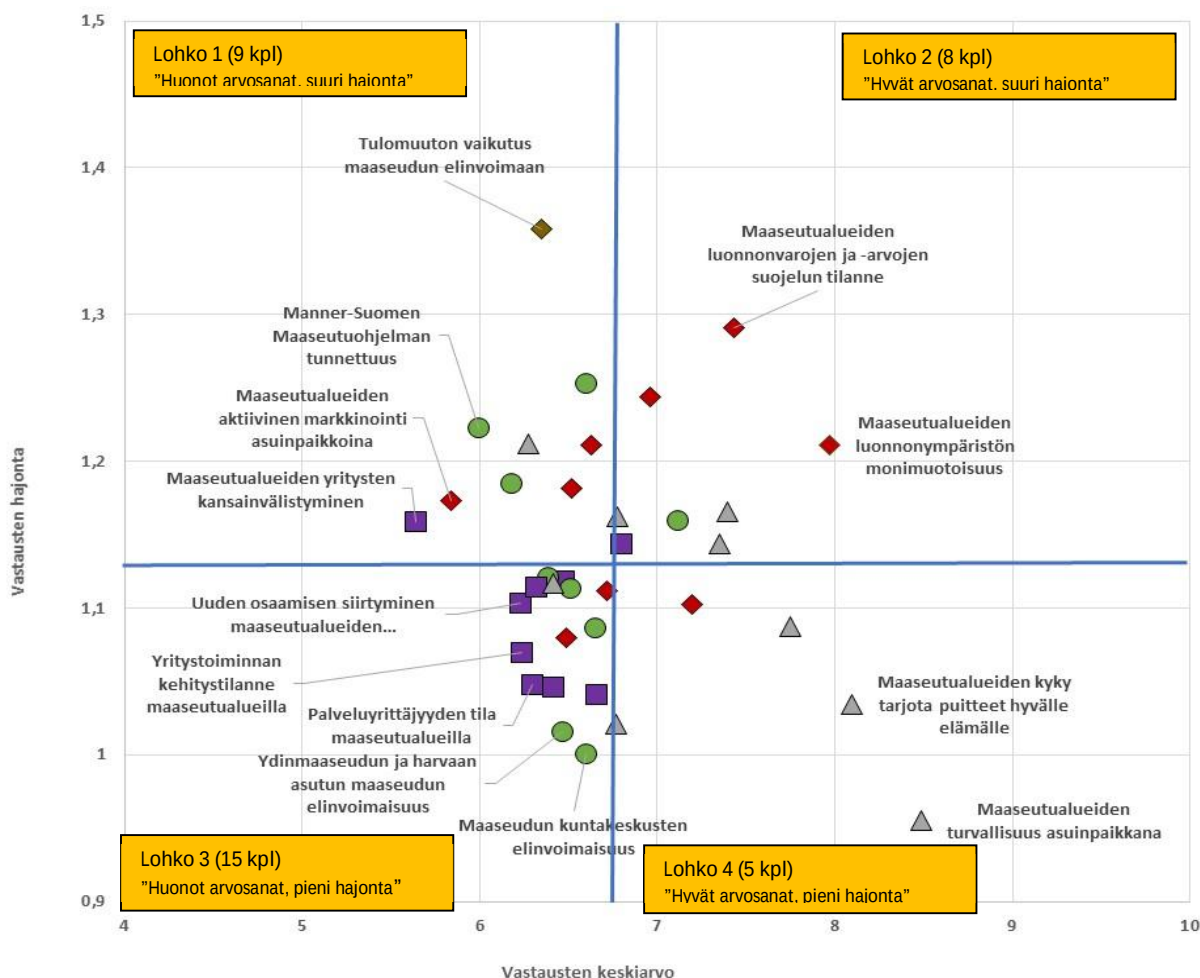

Kuvio 5. Barometrin vastausten jakauma (n = 253–267)

Kuviossa 6 teemojen alla kysytyt asiat on sijoitettu nelikenttään. Lohkot muodostuvat koko aineiston vastausten keskiarvon (6,73) ja keskimääräisen hajonnan (1,13) perusteella (viivat x- ja y-akseleilla)⁴. Näin muodostuu neljä lohkoa: Hyvät arvosanat ja suuri/pieni hajonta (lohkot 2 ja 4) sekä huonot arvosanat ja suuri/pieni hajonta (lohkot 1 ja 3).

Teemat

- ▲ Palvelut ja sujuva arki
- Maaseudun tila ja kehitys
- Työ, osaaminen ja elinkeinot
- ◆ Asuminen ja ympäristö

Kuvio 6. Kaakkois-Suomen barometrin vastausten keskiarvo (x-akseli) ja hajonta (y-akseli).

Palveluihin ja sujuvaan arkeen liittyvät vastaukset (kolmiot) sijoittuvat tyypillisesti keskiarvon yläpuolelle. Tähän sijoittuvat esimerkiksi maaseudun turvallisuus ja hyvän elämän puitteet, sähköisten palvelujen toimivuus ja maaseutualueiden yhteisöllisyys. Asumiseen ja ympäristöön (viinoneliö) liittyvissä tekijöissä on korkeita arvosanoja, mutta vastaavasti myös hyvin heikkoja. Vastausten hajonnassa on myös suurta vaihtelua. Maaseudun tilaa ja kehitystä (ympyrä) kuvaavat asiat sijoittuvat tyypillisesti keskiarvon alapuolelle, ja asioiden tilasta on niin yksi- kuin erimielisyyttäkin. Maaseudun

⁴ Esitysteknisistä syistä vain äärimmäisistä tekijöistä on ilmoitettu sen asiasisältö.

työhön, osaamiseen ja elinkeinoihin liittyvät asiat puolestaan sijoittuvat pitkälti lohkoon 3: ”huonot arvosanat, pieni hajonta”. Tämä on juuri se lohko, mikä on kehittämisen kannalta hyvin kiinnostava, koska asioiden heikkoudesta vallitsee suurin yksimielisyys. Voinee ajatella niin, että tästä lohkosta löytyy niitä asioita, joita yhteisesti oltaisiin kiinnostuneita ja valmiita kehittämään. Tähän sijoittuvat seuraavat barometrin osa-alueet (15 kpl):

- Ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun elinvoimaisuus
- Maaseudun kuntakeskusten elinvoimaisuus
- Kaakkois-Suomen maaseutualueiden tulevaisuuden näkymä
- Eri toimijoiden yhteistyö maaseutukehittämisessä
- Maaseutualueiden kyky uusiutua muutoksessa
- Paikallisten kehittämiskohteiden tunnistaminen
- Luonnonvarojen monipuolinen kaupallinen hyödyntäminen
- Yritystoiminnan kehitystilanne maaseutualueilla
- Palveluyrittäjyyden tila maaseutualueilla
- Yritystoiminnan kyky uusiutua muutoksessa maaseutualueilla
- Uuden osaamisen siirtyminen maaseutualueiden elinkeinoelämän tarpeisiin
- Maatilojen ja yritysten omistajan- ja sukupolvenvaihdosten eteneminen maaseutualueilla
- Yksityisten palvelujen saatavuus maaseutualueilla
- Maaseutualueiden kaavoituksen tuki erilaisille asumisratkaisuille
- Maaseutualueiden kuntakeskusten houkuttelevuus asuinpaikkoina

Kuviossa 7 vastausten keskiarvot on esitetty vastaajaryhmittäin. Luokkia yhdisteltiin tulosten luotettavuuden parantamiseksi ja ne rakentuivat seuraavasti 1) alueen kehittäjät sisältäen TKI-toimijat), 2) maa- ja metsätalousyrittäjät sekä muut maaseutuyritykset ja 3) kuntatoimijat. Yhdistystoimijoiden ja tiedonvälittäjät jätetään analyysistä pois vastausten vähäisen määrän vuoksi, jolloin satunnaisuus korostuu liikaa. Vastaajaryhmittäisten vastausten eroissa on useita tilastolliset kriteerit täytäviä eroavuuksia. Kuviossa on tähdellä (*) osoitettu ne asiat (11 kpl), joissa vastaajaryhmittäisten keskiarvojen erot ovat tilastollisesti merkitseviä (Kruskal-Wallis ei parametrinen keskiarvotesti, $p < 0,05$).

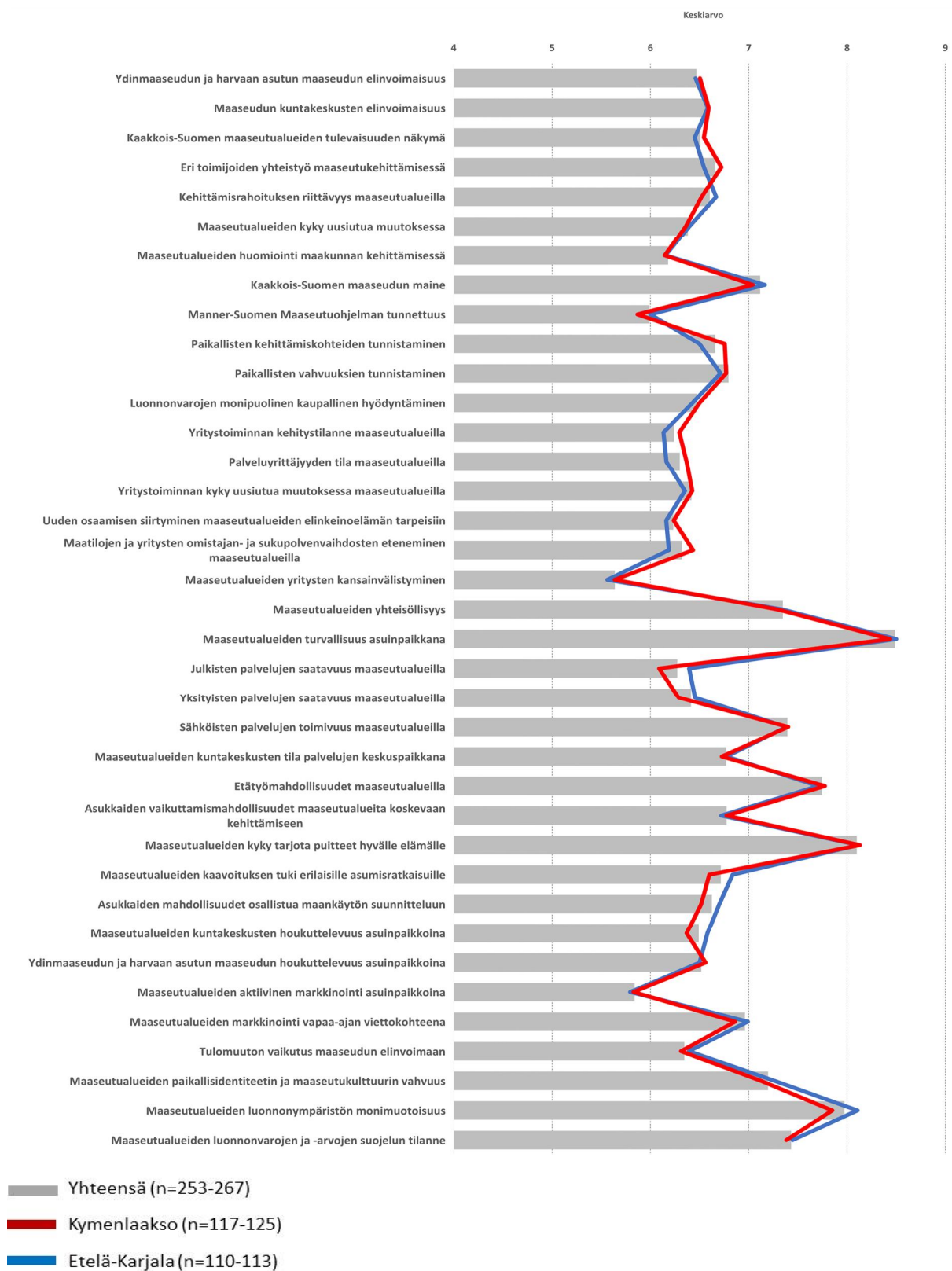
Eri vastaajaryhmät ovat parhaimpien arvosanojen saaneiden asioiden kanssa yhtä mieltä, joita ovat mm. maaseudun turvallisuus, luonnonympäristön monimuotoisuus ja etätyömahdollisuudet. Näiden ”kärkikohteiden” jälkeen alkaa olla hajontaa arvioiden keskiarvoissa. Kehittäjät ja TKI-toimijat arvioivat muita myönteisemmin paikallisten kehittämiskohteiden tunnistamisen, maaseudun kehittämisrahoituksen riittävyyden ja Manner-Suomen maaseutuohjelman tunnettuuden. Vastaavasti yritykset arvioivat muita ryhmiä korkeammalle luonnonympäristön monimuotoisuuden, luonnonvarojen ja -arvojen suojelun tilanteen ja yksityisten palvelujen saatavuuden maaseutualueilla. Kuntapäätäjät olivat monessa asiassa muita ryhmiä myönteisempiä arvioissaan. Näitä myönteisimmin arvioituja asioita muihin verrattuna olivat mm. maaseutualueiden paikallisidentiteetin ja maaseutukulttuurin vahvuus, Kaakkois-Suomen maaseudun maine, maaseutualueiden markkinointi vapaaajan viettokohteena, asukkaiden mahdollisuudet osallistua maankäytön suunnitteluun, maaseutualueiden kuntakeskusten houkuttelevuus asuinpaikkoina sekä maaseutualueiden yritysten kansainvälistyminen.

Kuvio 7. Barometrin keskiarvot vastaajaryhmittäin (tilastollisesti merkitsevät erot (*), $p < 0.05$).

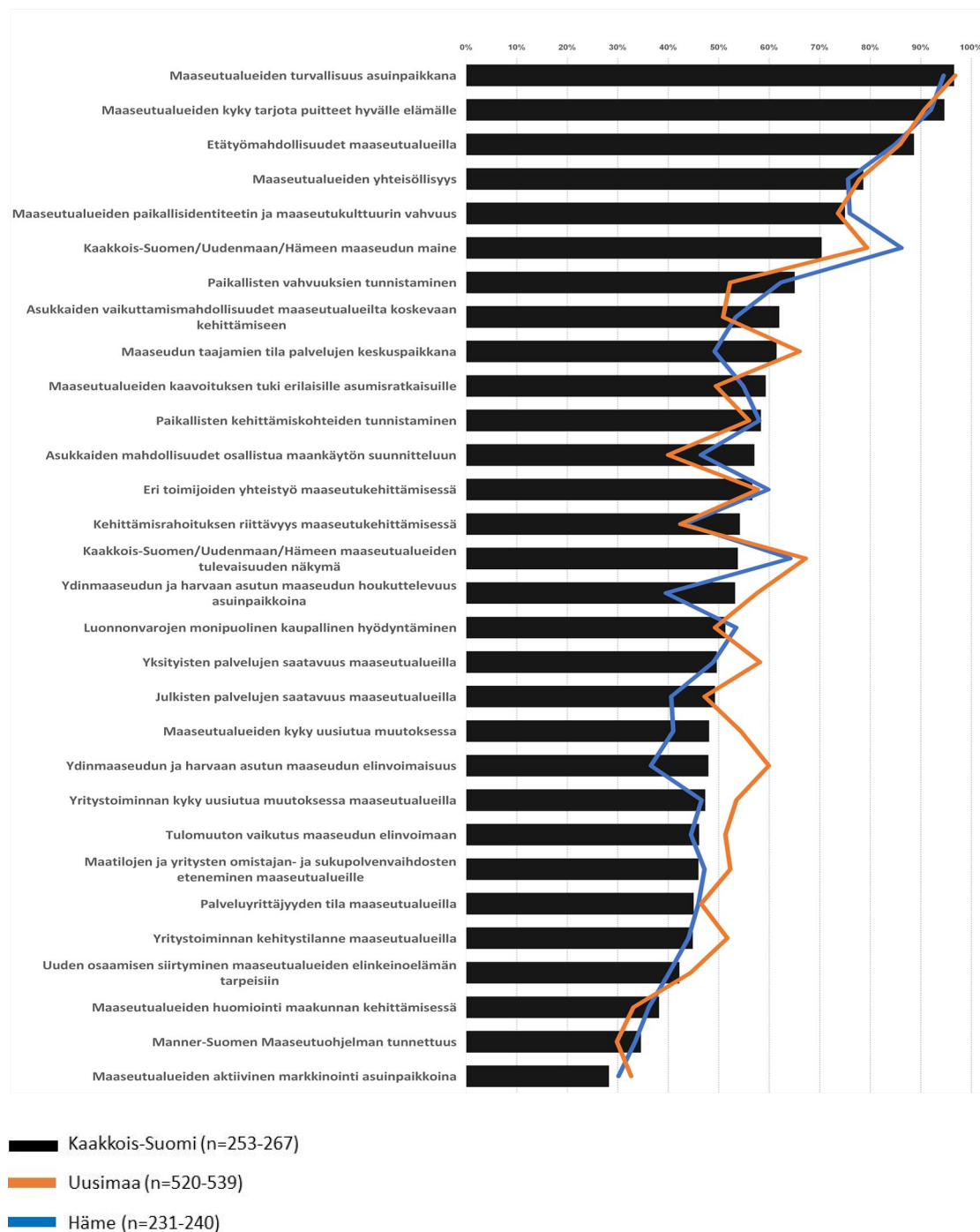
Vastaajat luokiteltiin heidän toimipaikan/toiminta-alueen mukaisesti luokkiin Kymenlaakso (125 kpl), Etelä-Karjala (113 kpl), molemmat (24 kpl) ja ei tiedossa (5 kpl). Kuviossa 8 nähdään tähän ja-

otteluun perustuvasta keskiarvoista, että erot maakuntien kesken ovat vähäisiä. Tilastollinen keskiarvotesti (MannWhitney U-testi, $p < 0.05$) ei tunnista lainkaan tilastollisesti merkitseviä eroja maakuntien välillä.

Kuvio 8. Barometrin vastausten keskiarvot maakunnittain

Maaseutuluotain on alueen kehittämisväline, mutta ajatuksia ja oppia voi saada myös vertailemalla tuloksia muihin alueisiin. Tässä yhteydessä vertailua tehdään Hämeen ja Uudenmaan maaseutuluotaimeen, jotka on toteutettu samassa aikataulussa ja samassa ”korona-ajassa”. Vertailussa tarkastellaan arvosanan 7 tai enemmän antaneiden osuuksia eri osa-alueilla (Kuvio 9). Näin tarkasteltuna Kaakkois-Suomessa arvioidaan myönteisemmin erityisesti maaseudun rahoituksen riittävyyttä, asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia kehittämiseen ja maankäytön suunnitteluun sekä kaavoituksen tukea erilaisille asumisratkaisuille. Sen sijaan erityisesti maaseudun maineessa ja tulevaisuuden näkymissä Kaakkois-Suomi ”häviää” Uudellemaalle ja Hämeelle.

Kuvio 9. Barometrikysymyksiin vähintään arvosanan 7 antaneiden osuudet, Kaakkois-Suomi versus Häme ja Uusimaa

3.3 Vastaajaryhmien vastaukset

Kyselyssä oli osionsa eri vastaajaryhmille, jossa räätälöity väittämät patteristo avautui alussa valitun roolin tai roolien mukaisesti. Näiden vastausten jakaumat on esitetty liitteessä 1.

Ohessa on nostettu vastauksista ne asiat, joista vastaajat olivat eniten samaa mieltä (+) ja eri mieltä (-)⁵.

Yritykset/yrittäjät ja alan neuvojat

- + Yrittäjien tekemisen asenne on vahva maaseudulla
- + Maaseudun yrittäjien yritysosaaminen on vahvaa
- + Maaseudun toimintaympäristö on yrittäjäystävällinen
- Yrittäjien on helppo saada osaavaa työvoimaa
- Maaseudun yrityksillä on riittävästi asiakkaita
- Yritysten digitalisaation hyödyntäminen on riittävää

Alkutuottajat ja alan neuvojat

- + Maa- ja metsätalouden ympäristöpäästöt eivät aiheuta merkittäviä ympäristöongelmia
- +Yhteistyö maaseutuviranomaisten kanssa toimii hyvin
- Maa- ja metsätalousyrittäjien on helppo saada osaavaa työvoimaa
- Maa- ja metsätalousyrittäjäyys on houkutteleva ala nuorille
- Maatalousyrittäjien investointitaso on riittävä kilpailukyvyn turvaamiseksi Kaakkois-Suomessa

Kuntapäätäjät

- +Kunta tukee aktiivisia kyliä ja kyläyhdistyksiä
- +Maaseutuelinkeinojen kehittäminen on keskeinen osa kunnan elinvoiman edistämistä
- Kunnassa panostetaan riittävästi haja-asutusalueiden kehittämiseen
- Kunnan maaseutualueiden kehitys on edennyt myönteiseen suuntaan

Kehittäjät

- + Maaseututoimijoiden yhteistyö on menestymisen avain
- + Maaseutualueiden kehitystä edistävät vahvasti julkiset tuet
- Maaseutuyritysten on helppo saada koulutettua ja osaavaa työvoimaa
- Maaseutuyritysten investointitaso on riittävä kilpailukyvyn säilyttämiseksi

⁵ Käytetty asteikko: täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, neutraali kanta, jokseenkin samaa mieltä, täysin samaa mieltä. Tähän on poimittu ne väittämät, joista ollaan eniten samaa mieltä ja eniten eri mieltä.

Tutkimus-, koulutus- ja innovaatiotoimija

- + Korkean osaamisen siirtoa elinkeinoelämän tarpeisiin tulisi tehostaa maaseutualueilla
- + Biotalousosaamisen koulutusta tulee kehittää laaja-alaisesti eri oppi- ja tutkimuslaitosten yhteistyönä
- Maaseutualueilla toimivien yritysten panostukset tutkimus- ja kehittämistoimintaan ovat riittäviä
- Yritysten osaamistason varmistamiseksi nykyiset koulutusmahdollisuudet ovat riittäviä

Järjestötoimijat

- +Yhdistys- ja järjestötoiminnalla on merkittävä rooli maaseudun kehittämisessä
- +Yhdistys- ja järjestötoiminnalla voidaan merkittävästi vaikuttaa maaseudun monien sosiaalisten ongelmien ratkaisuun
- Maaseudun yhdistys- ja järjestötoimintaan saadaan helposti mukaan uusia jäseniä
- Maaseudun yhdistys- ja järjestötoiminta on harrastustoimintaa eikä siitä pidä tehdä ammattimaista toimintaa

Tiedonvälittäjät

- +Maa- ja metsätaloudella on tunnustettu vahva asema elinkeinona Kaakkois-Suomessa
- +Maaseutuelinkeinojen kehittäminen on keskeinen osa kunnan elinvoiman edistämistä
- Kuntien päätöksenteossa painotetaan maaseutualueiden merkitystä tärkeänä elinvoimatekijänä
- Kaakkois-Suomen maaseutu on valtakunnallisesti tunnettu

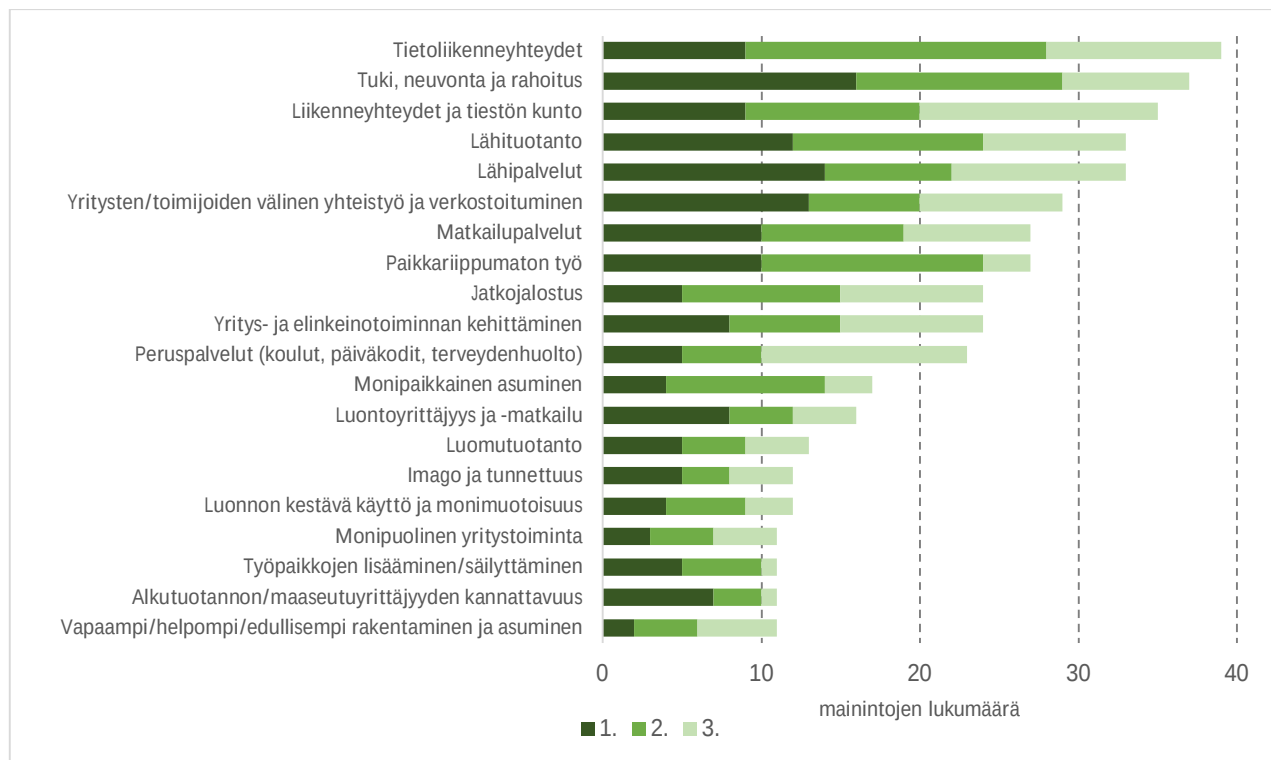
3.4 Kehittämiskohteet

Kaakkois-Suomen maaseutualueiden kehittämisresurssien suuntaamista seuraavalle kolmelle vuodelle kysyttiin valmiiksi nimetyistä kehityskohteista teemoittain, jotka olivat 1) elinkeinot ja toimeentulo, 2) asuminen, 3) energia, ympäristö ja ilmasto, 4) elintarvikkeiden alkutuotanto sekä 5) elintarvikkeiden jatkojalostus. Jokaisen teeman alla oli mahdollisuus myös vapaasti esittää joku muu vastaajan mielestä tärkeä kehittämisskohteen. Tätä mahdollisuutta käyttikin teemasta riippuen 15–54 vastaajaa ja näissä oli paljon laadukasta, tarkentavaa sisältöä ja näkemystä teemoihin⁶. Nämä teemakohtaiset vastaukset esitetään tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

Lisäksi kehittämisteemassa kysyttiin kolmea tärkeintä kehitettävää asiaa Kaakkois-Suomen maaseudun elinvoiman vahvistamiseksi. Esitystapana oli avoin vastaus. Monipuolisia kehitysehdotuksia tuli runsaasti ja nämä tyypiteltiin sisällönanalyysillä kuviossa 10 esitettyihin kokonaisuuksiin. Maaseudun elinvoimaa tukevat kehittämisajatukset liittyivät yleisimmin tietoliikenneliikenneyhteyksiin

⁶ Avointen vastausten lukumäärät teemoissa: Elinkeinot ja toimeentulo 54 kpl, asuminen 45 kpl, energia, ympäristö ja ilmasto 27 kpl, elintarvikkeiden alkutuotanto 26 kpl, elintarvikkeiden jalostus 15 kpl.

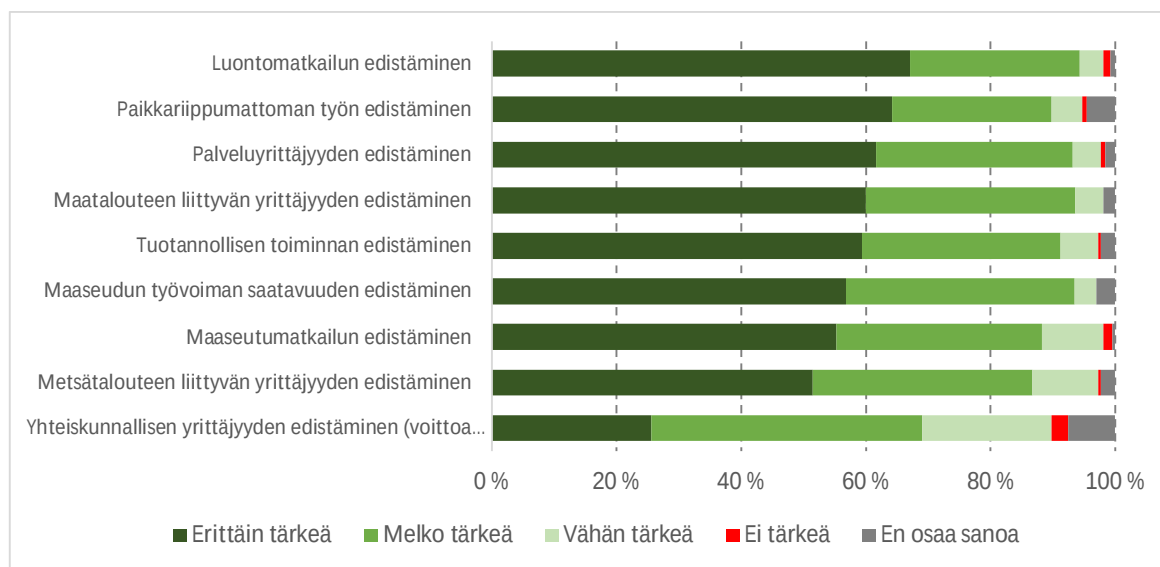
sekä tukeen, neuvontaan ja rahoitukseen (kuten neuvonnan ja rahoituksen tukirakenteet). Myös liikenneinfraan, lähituotannon ja lähipalveluihin liittyvät maininnat olivat yleisiä elinvoimatekijöitä.

Kuvio 10. Tärkeimmät kehitettävät asiat Kaakkois-Suomen maaseudun elinvoiman vahvistamiseksi, luokittelu avoimista vastauksista (n = 222)

3.4.1 Elinkeinot ja toimeentulo

Elinkeinot ja toimeentulo -teeman tärkeimmiksi kehityskohteiksi koettiin luontomatkailun edistäminen ja paikkariippumattoman työn edistäminen. (Kuvio 11).

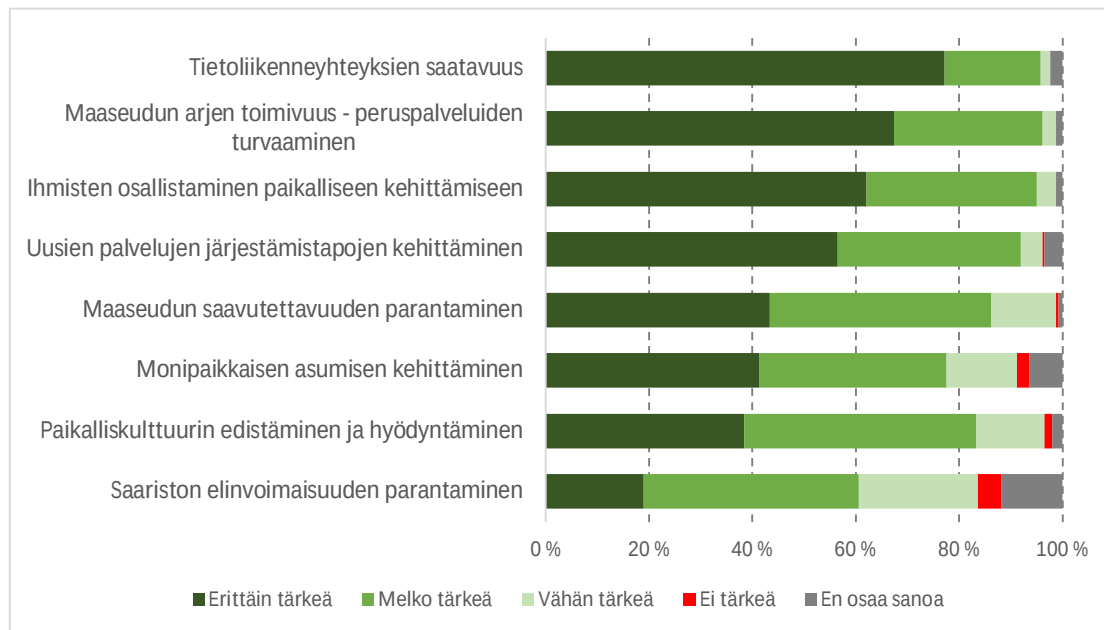
Kuvio 11. Kehittämiskohteiden tärkeys elinkeinot ja toimeentulo -teemassa (n = 264–266)

Avoimissa vastauksissa todettiin muun muassa seuraavaa:

"Kaikkien hallintosektorien tulisi puhalttaa yhteen hiileen maaseudun kehittämisessä. Nyt toiminta eri sektorien välillä on kankeaa ja aikaavieppää. Kriiseissä selviävät vain yritykset, joita ihmiset todella tarvitsevat elääkseen. Tällaisia yrityksiä voisi keskittää maaseudulle."

3.4.2 Asuminen

Tärkeimpänä asumiseen liittyvistä kehityskohteista pidettiin tietoliikenneyhteyksien saatavuutta, peruspalveluiden turvaamista sekä ihmisten osallistamista paikalliseen kehittämiseen. (Kuvio 12).

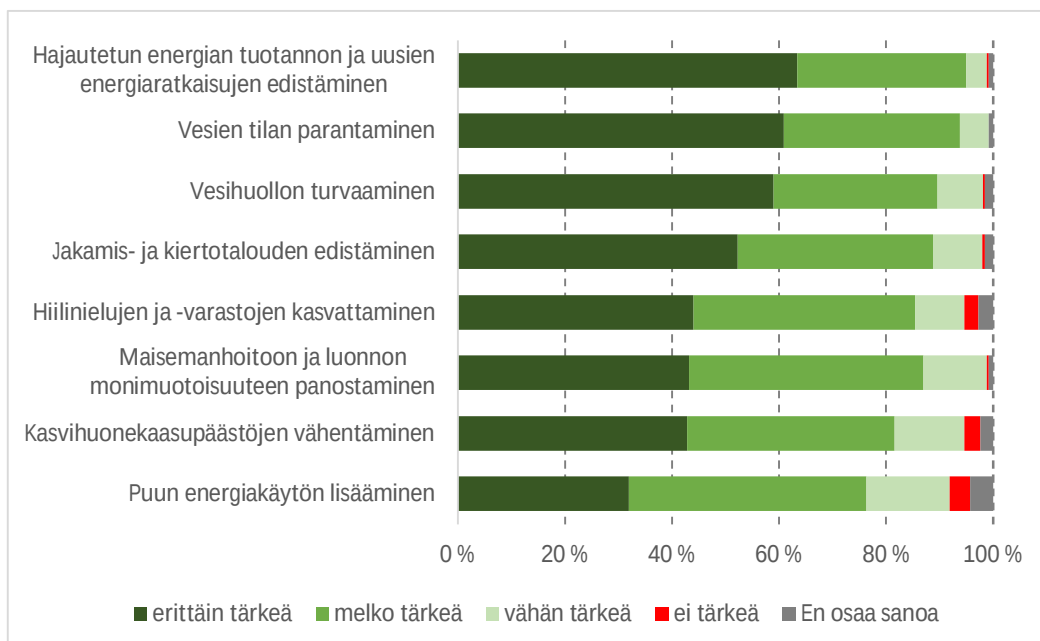
Kuvio 12. Kehittämiskohteiden tärkeys asuminen -teemassa (n = 262–264)

Avoimissa vastauksissa tuli esille muun muassa seuraava näkemys:

"Monet asuvat käytännössä kahdella paikkakunnalla, mutta vain toiselle näistä maksetaan veroja. Moni myös haluaisi muuttaa vapaa-ajanasunnolle vakituisesti, mutta siihen ei anneta lupaa. Tämä joko-tai kahtiajako pitäisi saada pois."

3.4.3 Energia, ympäristö ja ilmasto

Tärkeimpänä energia, ympäristö ja ilmasto -teemaan liittyvistä kehityskohteista pidettiin hajautetun energian tuotannon ja uusien energiaratkaisujen edistämistä, vesien tilan parantamista sekä vesihuollon turvaamista. (Kuvio 13)

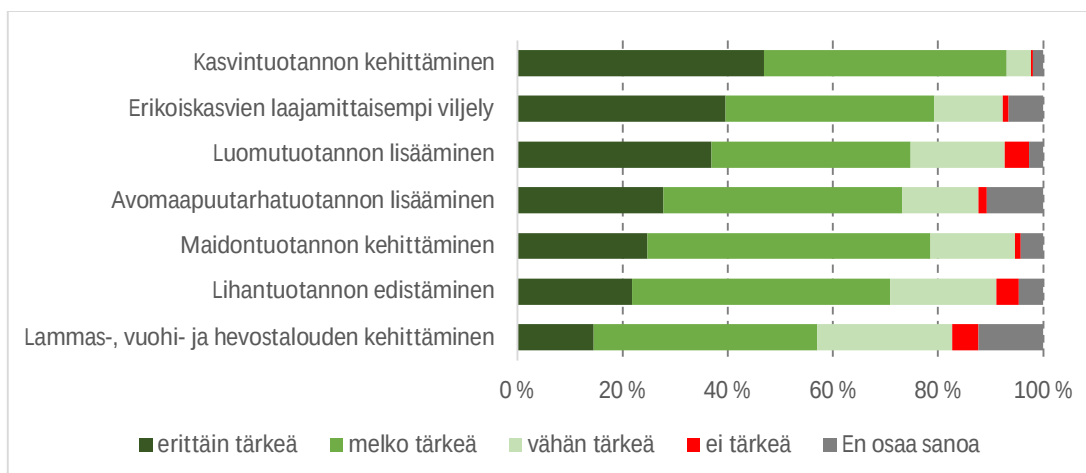
Kuvio 13. Kehittämiskohteiden tärkeys energia, ympäristö ja ilmasto -teemassa (n = 260–262)

Avoimista vastauksista saatiin myös muita hyviä näkemyksiä:

”Luonnon monimuotoisuuden edistäminen ja maa- ja metsätalous nähdään usein vastakkaisina ja ristiriitaisina asioina, vaikka ne voivat itse asiassa olla toinen toisiaan tukevia ja kestäväällä tavalla toteutettuna maaseudun elinvoimaa reilusti lisäävänä. Uudet sukupolvet ajattelevat näistä asioista jo aivan eri tavalla kuin vanhemmat sukupolvet, ja myös erilaisten edunvalvontajärjestöjen olisi hyvä herätä tähän asiaan, jos maaseudun vetovoimaisuutta halutaan lisätä.”

3.4.4 Elintarvikkeiden alkutuotanto

Tärkeimpänä *elintarvikkeiden alkutuotantoon* liittyvinä kehityskohteina nähtiin kasvintuotannon kehittämisen ja erikoiskasvien laajamittaisempi viljely (Kuvio 14)

Kuvio 14. Kehittämiskohteiden tärkeys elintarvikkeiden alkutuotanto -teemassa (n = 261–262).

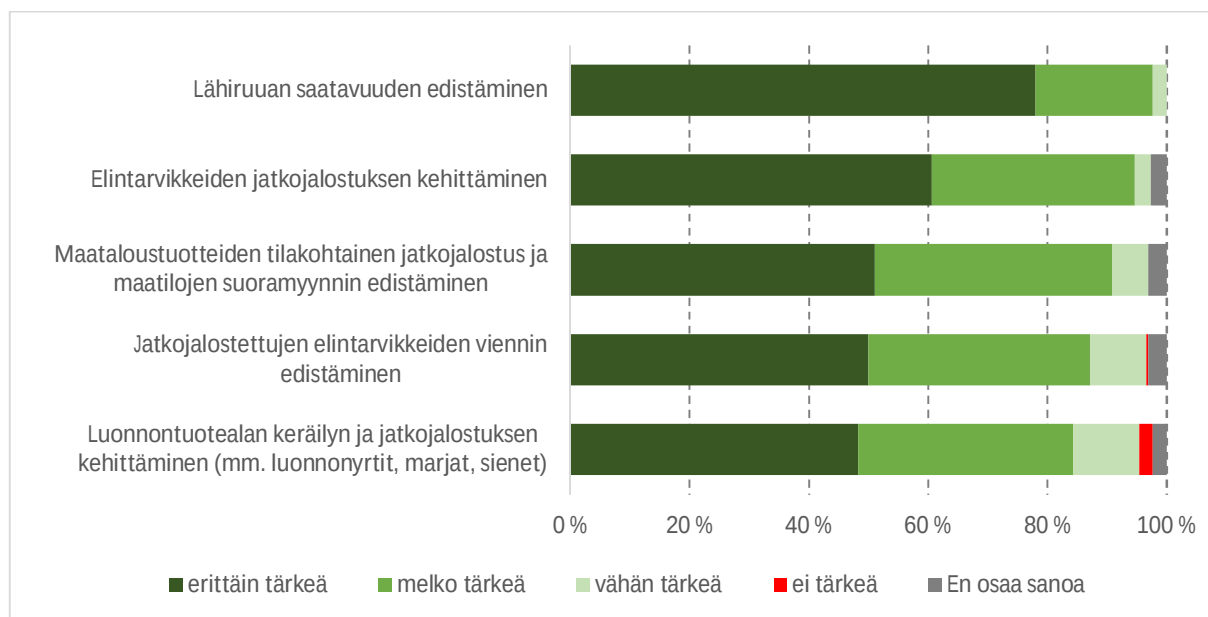
Avoimissa vastauksissa tuli esille muun muassa seuraavaa:

"Lähiruokateema on todella tärkeä ja siinä on alueella huimia kehittämismahdollisuuksia ja loistavia kehittämishaluisia toimijoita."

"Luomutuotanto uusiutuvilla energialähteillä antaa hyvät lähtökohdat tuotteiden markkinointiin ja mahdollisesti tiettyissä tapauksissa jopa kansainväliseen myyntiin. Tulee korostaa Suomen osaamista alalla ja luonnonmukaisuutta."

3.4.5 Elintarvikkeiden jatkojalostus

Jatkojalostukseen liittyvistä kehityskohteista tärkeimmäksi katsottiin lähiruuan saatavuuden edistäminen, mutta muista teemoista poiketen kaikki teeman kehityskohteet nähtiin tasapuolisesti pääosin erittäin tärkeänä tai melko tärkeänä. (Kuvio 15)

Kuvio 15. Kehittämiskohteiden tärkeys elintarvikkeiden jatkojalostus -teemassa (n = 263–264)

Avoimissa vastauksissa esitettiin muun muassa seuraavaa:

"Alueen tarjonta yhden organisaation alle ja paremmin esille. Nyt kaikki toimivat yksin ja erillään, pienillä toimijoilla ei ole resursseja markkinoida tehokkaasti."

"Paikallisten elintarvikkeiden käyttäminen julkisissa ruokahankinnoissa kaikissa yksiköissä Kaakkois-Suomessa - kerrannaisvaikutukset."

4. Yhteenveto

Maaseutuluotain on toimintatapa, jossa tarkastellaan monipuolisesti maaseutualueiden tilaa ja kehitystä. Siinä törmäytetään ns. tietoperusta paikalliseen kokemus- ja asiantuntijatietoon. Sen tuottamat havainnot ovat helposti ymmärrettäviä ja ajatuksia herättäviä. Kysymyksessä ei ole ”ilmapuntari” tai ”fiilisten tulkki”, vaan kehittämisen työväline. Luotain-toimintatavalla voidaan myös seurata erilaisten maaseutualueiden kehittymistä sekä parantaa ennakkointia ja alueiden näkyvyyttä. Lisäksi se nostaa esille tärkeitä kehittämiskysymyksiä ja -kohteita.

Maaseutuluotain toteutettiin Kaakkois-Suomessa kevään ja kesän 2020 aikana. Erilaisiin tilastoihin perustuvan tarkastelun lisäksi toteutettiin kysely, jonka kohteeksi valikoitiin laajasti erilaisia Kaakkois-Suomen maaseudun toimijoita: kehittäjät, yritykset, kuntatoimijat, tutkimus-, koulutus ja innovaatiotoimijat, järjestö- ja yhdistystoimijat sekä tiedonvälittäjät. Kohdejoukoksi tarkentui 1 612 henkilöä, joille lähetettiin sähköinen kysely tausta-aineistoihin. Vastauksia saatiin 267 henkilöltä.

Kaakkois-Suomen maaseuduilla asuu noin 70 000 ihmistä, mikä on 23 prosenttia koko alueen väestöstä. Alueen maakunnat, Kymenlaakso ja Etelä-Karjala, ovat väestölliseltä jakaumaltaan liki yhtä kaupungistuneita. Maaseutua koskeva aluetypologinen ero on siinä, että Etelä-Karjalassa erottuvat harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun merkitys, Kymenlaaksossa puolestaan kaupungin läheinen maaseutu. Kaakkois-Suomen maaseutujen väestö on 2000-luvulla vähentynyt: harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun väestö voimakkaasti. Työpaikkojen määrän laskeva trendi näyttäisi kummassakin maakunnassa pysähtyneen ja tasaantuneen, mutta kaupungin läheisen maaseudun ja paikalliskeskusten työpaikat vähenevät edelleen. Kaakkois-Suomen taloudellinen huoltosuhde on 1,6, koko Suomen 1,4. Huoltosuhde on korkein harvaan asutulla maaseudulla.

Viljanviljelyn osuus Kymenlaakson maataloustuotannosta on selvästi suurempi kuin koko maassa keskimäärin, Etelä-Karjalassa osuus on koko maan keskiarvotasolla. Luomutilojen osuus on noin 10 % vuonna 2019, kun se on koko maassa 11 %. Monialaisia tiloja on valtakunnallisen keskiarvotason mukaisesti noin kolmannes vuonna 2016. Maatalous- ja puutarhayritysten määrä on vuosina 2011–2019 laskenut valtakunnallisen trendin mukaisesti. Samaan aikaan tilan keskimääräinen koko on kasvanut 38 hehtaaria 45 hehtaariin. Ulkomaisten matkailijoiden määrä vaihtelee Venäjän tilanteen myötä. Kesäмокеistä suurin osa on kunnan ulkopuolisten asukkaiden omistuksessa. Kaupunkilaista on Kaakkois-Suomen maaseutualueilla parhaimmillaan kuukausitasolla 50 000.

Toimijakyselyyn perustuva Kaakkois-Suomen maaseutubarometri antaa maaseutualueille kokonaisarvosanaksi 6,7 (keskiarvo, asteikolla 4–10). Maaseudun *tilan ja kehityksen* osa-alueista parhaimmat arvostamat saa Kaakkois-Suomen maaseudun maine ja eri toimijoiden yhteistyö maaseutukehittämisessä. Heikoimmaksi arvioitiin puolestaan maaseudun huomiointi maakunnan kehittämisessä ja Manner-Suomen maaseutuohjelman tunnettuus. *Työ, elinkeinot ja osaaminen* -teemassa heikoimman arvion saa maaseutuyritysten kansainvälistyminen, parhaimman puolestaan paikallisten vahvuuksien tunnistaminen. *Palveluissa ja sujuvassa arjessa* arvostetaan maaseutualueiden turvalli-

suutta sekä niiden kykyä tarjota hyvän elämän puitteet. Sen sijaan heikkouksia ovat julkisten ja yksityisten palvelujen saatavuus. *Asumisessa ja ympäristössä* parhaimmista oli luonnonvarojen ja -arvojen suojelun tilanne sekä luonnonympäristön monimuotoisuus, kun taas suurinta heikkoutta nähtiin maaseutualueiden aktiivisessa markkinoinnissa asuinpaikkoina sekä tulomuuton vaikutuksessa maaseudun elinvoimaan.

Eri vastaajaryhmät ovat yhtä mieltä maaseudun vahvuuksista: erityisesti maaseudun turvallisuudesta, luonnonympäristön monimuotoisuudesta ja etätyömahdollisuuksista. Kehittäjät ja TKI-toimijat arvioivat muita myönteisemmin paikallisten kehittämiskohteiden tunnustamisen, maaseudun kehittämisrahoituksen riittävyys ja Manner-Suomen maaseutuohjelman tunnettuuden. Vastavasti yritykset arvioivat muita ryhmiä korkeammalle luonnonympäristön monimuotoisuuden, luonnonvarojen ja -arvojen suojelun tilanteen ja yksityisten palvelujen saatavuuden maaseutualueilla. Kuntapäättäjät olivat monessa asiassa muita ryhmiä myönteisempiä arvioissaan. Positiivisempia arvioita annettiin mm. maaseutualueiden paikallisidentiteetin ja maaseutukulttuurin vahvuudessa, Kaakkois-Suomen maaseudun maineessa, maaseutualueiden markkinoinnissa vapaa-ajan vietto-kohteena, asukkaiden mahdollisuuksissa osallistua maankäytön suunnitteluun sekä maaseutualueiden kuntakeskusten houkuttelevuudessa asuinpaikkoina. Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson toimijoiden vastauksissa ei ole eroja.

Yritysten ja alan neuvojen mukaan tekemisen asenne on hyvä maaseutualueilla, yritysosaaminen on vahvaa ja maaseudun toimintaympäristö on yrittäjäystävällinen. Digitalisaation hyödyntämisessä, työvoiman saatavuudessa ja asiakashankinnassa koettiin ongelmia. Alkutuottajat kokevat maa- ja metsätalouden päästöt olevan hyvin hallinnassa ja yhteistyön maaseutuviranomaisten kanssa toimivan hyvin. Muun muassa alan houkuttelevuus ja investointitaso ovat ongelmia. Kuntapäättäjien mukaan maaseutuelinkeinojen kehittäminen on kunnissa tärkeää elinvoimatyötä ja kunta tukee aktiivisia kylätoimijoita. Kehittäjät korostavat maaseututoimijoiden yhtistyötä ja tukien merkitystä maaseudun menestymisessä. Tässäkin ryhmässä ollaan huolissaan osaavan työvoiman saatavuudesta ja yritysten investointitasosta. TKI-toimijat katsovat korkean osaamisen siirron maaseutualueille vaativat lisähuomioita sekä biotalousosaamisen kehittämistä oppi- ja tutkimuslaitosten yhteistyönä. Järjestöt kokevat olevansa merkittävässä roolissa maaseudun kehittämisessä ja pystyvänsä vaikuttamaan merkittävästi monien sosiaalisten ongelmien ratkaisuun. Toiminta halutaan kuitenkin säilyttää harrastusluonteisena. Tiedonvälittäjien mukaan maa- ja metsätaloudella on vahva ja tunnustettu asema Kaakkois-Suomessa.

Kyselyyn vastanneiden mukaan maaseudun kehittämisresursseja tulisi seuraavan kolmen vuoden aikana suunnata erityisesti tietoliikenneyhteyksien ja lähiruoan saatavuuden edistämiseen. Vähiten tärkeänä kehittämiskohteena pidettiin lihantuotannon edistämistä, lammas-, vuohi- ja hevostalouden kehittämistä sekä saariston elinvoiman parantamista. Kaakkois-Suomen maaseudun elinvoiman vahvistamisessa yhteysinfrastruktuuria, lähituotantoa, lähipalveluita ja erilaisia maaseudun kehittämisen ja kehittymisen tukirakenteita pidetään keskeisinä tekijöinä.

5. Loppupohdinnat

Lopuksi esitetään muutamia nostoja pohdittavaksi Kaakkois-Suomen maaseutujen kehittämiseksi. Aineistona ja virikkeenä on käytetty Kaakkois-Suomen Maaseutuluotaimen lisäksi havaintoja Kaakkois-Suomen maaseutus suunnitelman väliarvioinnista (Saukkonen ym. 2019).

Kaakkois-Suomen maaseudut kaipaavat vahvempaa uusiutumisajattelua.

Alueiden ja yritysten uusiutumiskyky arvioidaan Kaakkois-Suomessa välttäväksi, ja ne sijoittuvat aiemmin esitetystä nelikentässä lohkokon ”huonot arvosanat, pieni hajonta”. Eli siihen kategoriaan, jossa asioiden heikkoudesta vallitsee suurin yksimielisyys. Barometrin mukaan Kaakkois-Suomessa myös tulevaisuuden usko on hieman kateissa – tai ainakin se on etsimässä suuntaansa.

Näiden kautta voisikin pohtia, mikä on Kaakkois-Suomen maaseudun kehittämisen ja tulevaisuuden punainen lanka, keihään kärki, tukipilari tai mitä sanaa halutaankaan tästä käyttää. Tämän kärjen tai -kärkien ei tarvitse edustaa tiettyä toimialaa, vaan voidaan puhua myös tietyn tyyppisen liiketoiminnan tai toimintatavan ympärille kietoutuvista verkostoista. Olisiko tässä syytä hakea apuja 2000-luvun alussa kovassa nosteessa olleesta klusteriajattelusta? Nousemassa olevat teemat kuten ympäristö, energia, lähiruoka ja luontomatkailu ovat sellaisia toiminnallisia kokonaisuuksia, joissa verkostomaisella klusteriajattelulla olisi varmasti paikkansa.

Kuten aiemmin huomattiin, Kaakkois-Suomen maaseutu on monipuolinen – jopa mosaiikkimainen. Löytyisikö maaseutujen uusiutumisvoima suuntaamalla katseita ja ajatuksia maaseutujen erilaisuuksiin, niiden mahdollisuuksiin ja rooleihin maaseudun uudistumisessa ja elinvoimassa. Esimerkiksi kaupungin läheinen maaseutu. Olisiko niiden rooli kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksessa eli kaupunkialueisiin kiinnittyvässä kasvussa ja kehityksessä. Monessa asiassa kaupunki elää kuitenkin maaseudun tuotannosta, ja maaseutu taas kaupunkialueiden laajasta kysynnästä. Näitä yhteen kietoutuvia yhteyksiä on helppo nähdä etenkin lähiruokatuotannossa. Myös kiertotalouden ratkaisut ja uusiutuva energiatuotanto ovat potentiaalisia vahvistettavia yhteistyöaloja – jopa paikallisille tuotannollisille symbiooseille eli hajautetulle, pienemmän mittaluokan tuotannolle. Ja maaseudun paikalliskeskukset ja maaseututaajamat – olisiko niiden rooli ja voima uudistumisessa ja elinvoimatyössä palvelutuotannon ratkaisussa. Ja sitten ydinmaaseutu, jotka tyypillisesti ovat alkutuotantovaltaisia alueita. Noiden uusiutumisessa ei voitane ohittaa ainakaan maa- ja metsätalouteen liittyviä vahvuuksia ja tulevaisuuden suuntia Kaakkois-Suomessa. Ja onko harvaan asutun maaseudun elinvoiman kärki monipaikkaisuudessa ja paikkariippumattomassa työssä?

Maaseutukulttuurin ja yhteisöllisyyden hyödyntäminen laajemmaksi elinvoimaksi vaatii laajempaa vuoropuhelua ja uusia toimijoita

Maaseudun kehittämistyössä olennaista on tavoittaa ne tahot, jotka toteuttavat kehittämistä eri tavoin ja erilaisiin organisaatioihin sitoutuneena. Laajan tiedottamisen ja massaviestinnän lisäksi on

tarvetta uusille tai entisten sisällöltään ja toimintamalleiltaan viritetyille kehittämistilaisuuksille, -alustoille ja -foorumeille. Maaseudun ruohonjuuritason toimijoiden ääni pitää saada kuuluviin maaseudun kehittämistyössä, myös yritysten. Maaseudun kehittämistyö edellyttää toisaalta toimintaympäristön muutoksiin sopeutumista ja toisaalta visiointia siitä, miten toimintaympäristön muutoksiin voidaan itse olla vaikuttamassa. Tämän työn tekemiseen tarvitaan laajapohjaista vuoropuhelua.

Kehittämishankkeiden merkittävä tehtävä on aktivoida maaseudun toimijoita ja yrityksiä kehittämään ja kehittymään. Siinä mielessä maaseutuohjelman ja muidenkin kehittämisinstrumenttien tunnettuuden lisääminen, imagon virittäminen ja tietoisuuden lisääminen mahdollisuuksista on yksi tärkeä tekijä toimijayhteistyön edistämisessä ja vuoropuhelun lisäämisessä - niin toimialojen kuin erityyppisten toimijoiden välillä eli toimijoita törmäyttämällä.

Hallinnollinen ja kehittäjätasoinen yhteistyön tiivistäminen on olennaista. Eri rahastojen yhteistyötä voitaisiin edistää ja samalla syventää kuvaa alueen kehittymisestä toteuttamalla aika ajoin eri rahastojen yhteisiä, tiettyä osa-aluetta koskevia arviointoja. Kun eri kehittämisrahoitusinstrumentit saadaan saman kokonaisuuden alle, voidaan paremmin arvioida rahoituksen kohdentumista esim. erityyppisten yritysten ja alueiden suhteen.

Kaakkois-Suomen maaseudun selkärankana ovat kuntakeskukset ja entiset sekä nykyiset kirkonkylät

Kirkonkylät ja maaseudun keskustaajamat luovat perustan maaseudun palvelurakenteelle. Näihin niin vakituiset asukkaat, vapaa-ajan asukkaat, matkailijat ja muut satunnaiset pistäytyjätkin tukeutuvat. Kirkonkylät ja maaseututaajamat ovat olleet politiikkatoimissa väliinputoajia – katseet ja kehittämispanoksia on suunnattu erityisesti kyliin, kaupunkeihin ja kaupunkiseutuihin. Nyt ”kylähenkeä” olisi vahvemmin luotava myös nykyisiin ja entisiin kirkonkyläin ja taajamakeskuksiin.

Tässä elinkeinopolitiikasta siirryttäessä laajempaan kuntien elinvoimapolitiikkaan tarvitaankin toimijoiden aktivointia, ja myös kuntaorganisaatioissa ajattelutavan ja -asenteiden muutosta. Kunta ei ole vain organisaatio vaan se on kuntalaisten yhteisö. Nykyisen tehtäväkentän lisäksi kuntalaisten aktivoiminen asuinympäristönsä viihtyvyyden lisäämiseen, ja kaikin puolin mukaan ottamiseen tulee uuteen rooliin ja merkitykseen. Kuinka tätä työtä eri kehittämisinstrumentit voivat olla tuke-massa? Nyt kunnat ovat pitkälti säilyttäneet tehtävät toimintaryhmille ja elinkeinoyhtiöille, olisiko kuntien itse otettava vahvempaa, ainakin aktivoivaa ja ”koordinoivaa” roolia maaseutukeskusten elinvoimatyössä? Huomioiden tilastoidut pysyvät asukkaat, mutta myös vapaa-ajan asukkaat ja monipaikkaiset.